

<https://doi.org/10.18778/1644-857X.20.02.12>

Olha Morozowa, *Doslidzennia istoriji Ukrajinny perszoji połowyny XX st. w suchasnij pols'kij istoriohrafiji: napriamky, koncepciji, dyskusiji. Monohrafiya*, CzNU im. Petra Mohyły, Mykołajiw 2020, ss. 432.

Recenzowana książka jest rozprawą habilitacyjną Olgi Morozowej, znanej badaczki zarówno na Ukrainie, jak i w Polsce. Jest dyrektorką Ukraińsko-Polskiego Instytutu Naukowo-Badawczego, członkiem Towarzystwa Historiograficznego, które skupia polskich i ukraińskich historyków, była też uczestniczką letnich szkół języka i kultury polskiej. Dla swoich badań uzyskała wsparcie polskich instytucji, np. Fundacji im. Krzysztofa Skubiszewskiego. Wielokrotnie uczestniczyła w międzynarodowych konferencjach odbywających się w Polsce, sama była także organizatorką wielu międzynarodowych przedsięwzięć naukowych na Ukrainie, w których licznie brali udział polscy historycy.

Olga Morozowa podjęła bardzo istotny, a jednocześnie trudny problem badawczy. Zanalizowała stanowiska, jakie kształtują stan współczesnej polskiej historiografii o dziejach Ukrainy w drugiej połowie XX w., okresu bardzo dramatycznego w stosunkach polsko-ukraińskich, wciąż zawierającego „białe plamy”. Dzieje współzycia narodów polskiego i ukraińskiego charakteryzują się z jednej strony przykładami współpracy i kulturowym wzbogaceniem, z drugiej zaś, wybuchami nieprzyjaznych działań i konfliktów. Monografia O. Morozowej może być bliska wszystkim, którzy stoją na stanowisku ukraińsko-polskiego dialogu i pojednania.

Olga Morozowa przeprowadziła szeroko zakrojone prace badawcze, pracując na bogatym zestawie źródeł historiograficznych, które były pokłosiem analiz naukowych, i literatury popularnonaukowej historyków, przede wszystkim polskich, ale też ukraińskich, w ciągu ostatnich 30 lat. Dość stwierdzić, że bibliografia zawiera aż 1959 pozycji. Oparcie się na solidnych podstawach źródeł historiograficznych doprowadziło do właściwych analiz i wnioskowania, a w konsekwencji do wyważonych ocen.

Zakres chronologiczny książki jest standardowy, obejmuje lata 1989–2020. Natomiast interesująca jest periodyzacja zaproponowana przez Olę Morozowa, która podzieliła ten okres, przyjmując za kryterium zmianę gabinetów politycznych i związane z tym kolejne modyfikacje polityki pamięci historycznej (lata 1989–1995, 1995–2000, 2000–2005, 2005–2007, 2007–2009, 2009–2015, 2015–2020). Historycy ciągle spierają się o periodyzacje, co jest uwarunkowane różnymi względami, np. przedmiotem badań. W przypadku jednak analizy współczesnej polskiej historiografii o dziejach Ukrainy w drugiej połowie XX w. przyjęta w monografii periodyzacja jest właściwa z uwagi na silne oddziaływanie świata polityki i ideologii na twórczość historyczną z tego zakresu.

Konstrukcja monografii jest prawidłowa, pozwalająca na realizację postawionego celu, czyli przedstawienia badań dziejów Ukrainy w pierwszej połowie XX w. we współczesnej historiografii polskiej. Książka składa się z następujących elementów (poszczególne tytuły podaję w tłumaczeniu): wykazu skrótów, wprowadzenia, pięciu rozdziałów (I. *Historiograficzne, źródłoznawcze i metodologiczne aspekty badania*; II. *Współczesna polska ukrainistyka: instytuty, periodyki, personalia*; III. *Problemy historii Ukrainy pierwszych dziesięcioleci XX w. we współczesnej polskiej historiografii*; IV. *Problematyka ukraińska okresu międzywojnia we współczesnych polskich badaniach naukowych*; V. *Problemy stosunków ukraińsko-polskich lat 1939–1947 we współczesnej polskiej historiografii*), wniosków, streszczenia w języku polskim, streszczenia w języku angielskim, bibliografii, biografii wybranych polskich ukrainistów, indeksu nazwisk. Każdy rozdział składa się z trzech podrozdziałów.

W rozdziale pierwszym Olga Morozowa zanalizowała aspekty historiograficzne, źródłowe i metodologiczne, a także przedstawiła założenia monografii. Jej zdaniem krytyczne podejście do wspólnej przeszłości urozmaiciło dyskurs naukowy między polskimi a ukraińskimi historykami, wzbogaciło problematykę badawczą.

Znaczący wkład do rozumienia problemu w polskim środowisku intelektualnym wniósł orędownik porozumienia i współpracy polsko-ukraińskiej Jerzy Giedroyc. Istotny wpływ na ukształtowanie się wizji stosunków polsko-ukraińskich miał także list Bohdana Osadczuka do Lecha Wałęsy z 1993 r. Bohdan Osadczuk (1920–2011) był ukraińskim publicystą i dziennikarzem, sowietologiem, badaczem historii Europy Środkowo-Wschodniej, który blisko współpracował na emigracji z Jerzym Giedroyciem i innymi polskimi intelektualistami. Poczesne miejsce w poszukiwaniu wspólnych ocen przeszłości zajęła Polsko-Ukraińska Komisja Historyków. Olga Morozowa zaproponowała periodyzację współczesnej historiografii polskiej dotyczącej dziejów Ukrainy pierwszej połowy XX w. na siedem okresów. Punktem zwrotnym w badaniu wspólnej przeszłości było powstanie ośrodków naukowych, takich jak Fundacji św. Włodzimierza Chrzcziciela Rusi Kijowskiej w Krakowie, Południowo-Wschodniego Instytutu Naukowego w Przemyślu, Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej w Lublinie i innych. Autorka podkreśliła rolę twórczości i wysiłków organizacyjnych polskich historyków ukraińskiego pochodzenia.

W rozdziale drugim Olga Morozowa scharakteryzowała wkład poszczególnych instytucji naukowo-badawczych w rozwój problematyki dziejów Ukrainy w pierwszej połowie XX w., a także osiągnięcia w tym zakresie poszczególnych naukowców, takich jak: Władysław Andrzej Serczyk, Jarosław Moklak, Andrzej Nowak, Eugeniusz Koko, Grzegorz Motyka, Stanisław Stępień, Rafał Wnuk, Jerzy Maternicki, Aleksander Smoliński, Tadeusz Srogosz i inni. Co ważne, polscy badacze pochodzenia ukraińskiego nie zostali niezauważeni: Roman Drozd, Emilian Wiszka, Bohdan Halczak, Igor Hałagida, Rościśław Żerelik, Aleksander Kolańczuk, Stefan Kozak, Grzegorz Kuprianowicz, Włodzimierz Mokry i inni. Uzupełniają tę listę przedstawiciele Polonii: Jerzy Giedroyc, Łukasz Gałęcki i inni. Nie byli oni wprawdzie profesjonalnymi historykami, ale ich głos był istotny dla świadomości historycznej Polaków, odbierany przez szerokie rzesze publiczności. Jesteśmy świadkami internacjonalizacji nauki w ogóle, w tym nauki historycznej. Dlatego godne pochwały jest dokonanie przez Olę Morozową szczegółowej analizy i porównania dokonań nie tylko polskich, lecz także ukraińskich naukowców w problematyce pierwszej połowy XX w.: Leonida Zaszkilniaka, Wiktora Kałakury, Mykoły Lytvyna, Ihora Iljuszyna, Wołodymyra Komara, Jarosława Hrycaka, Mykoły

Henyka, Jewhena Sinkiewiczza, Witalija Telwaka, Natalii Jakowenko i innych. W monografii znalazła też miejsce analiza twórczości diaspory ukraińskiej reprezentowanej przez twórczość Romana Koropecckiego, Grigorija Grabowicza (George Gregory Grabowicz), Tarasa Hunczaka, Bohdana Osadczyka, Wołodymyra Kosyka, Romana Szporluka i innych. Olga Morozowa proponuje także czytelnikom próbę prozopograficznego portretu współczesnych polskich ukrajinistów.

W monografii dużo uwagi poświęcono analizie czasopism naukowych, które są ważnym narzędziem szerzenia zainteresowania przeszłością narodu ukraińskiego na arenie międzynarodowej. Olga Morozowa szczególne miejsce przyznała polskim czasopismom wydawanym na emigracji, czyli „Kulturze” i „Zeszytom Historycznym”. Dzięki tym periodykom idee poszanowania tożsamości innych narodów przenikały do polskiej publiczności, co pozytywnie wpłynęło na atmosferę w duchu pojednania narodów polskiego i ukraińskiego.

W pozostałych rozdziałach Olga Morozowa skoncentrowała się na wielu kontrowersyjnych problemach w stosunkach polsko-ukraińskich, w ujęciu których istnieją zasadnicze różnice między autorami polskimi a ukraińskimi. W szczególności są to: powstanie Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej i wojna polsko-ukraińska lat 1918–1919, działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstańczej Armii, tragedia wołyńska (rzeź wołyńska), powojenne wysiedlenia Polaków i Ukraińców, operacja „Wisła” i inne. W tym kontekście Olga Morozowa zanalizowała stanowiska i oceny funkcjonujące w historiografii polskiej i ukraińskiej w sposób wyważony, nie pomijając jednak kontrowersyjnych zagadnień. Jej stanowisko jest koncyliacyjne, skierowane na unikanie konfrontacji i poszukiwanie sposobów na wzajemne zrozumienie.

Na podstawie solidnie przeprowadzonych analiz prac historyków polskich, a także – porównawczo – historyków ukraińskich Oldzie Morozowej udało się rozwiązać w dużej mierze nowy, ważny i istotny z punktu widzenia historiografii problem naukowy. Na podstawie rekonstrukcji procesu historiograficznego, analizy zmienności sytuacji historiograficznych w latach 1989–2020, powstał holistyczny obraz przemian polskiej nauki historycznej w dobie posttotalitarnej i odzwierciedlenie w niej historii Ukrainy w pierwszej połowie XX w.

Czytelnik monografii może być pozytywnie zaskoczony szczegółowymi i obszernymi wnioskami (s. 259–263), w których koncepcyjnie przedstawiono najważniejsze analizy i uogólnienia o ostatecznym charakterze, istotne dla współczesnego rozumienia procesu historiograficznego w Polsce i perspektyw badań na przyszłość. Bardzo dobrze, że Olga Morozowa we wnioskach zaprezentowała rekomendacje dotyczące węzłowych tematów do przyszłych badań polskich i ukraińskich historyków w zakresie dziejów Ukrainy w pierwszej połowie XX w. Na szczególne uznanie zasługują propozycje na temat sposobów intensyfikacji ukraińsko-polskiego dialogu historyków w celu otwartego i produktywnego zrozumienia kluczowych zagadnień wspólnej historii Ukrainy i Polski.

Oczywiście Olga Morozowa nie mogła uniknąć w tak obszernej i tematycznie szeroko zakrojonej monografii pewnych błędów. Wynikają one zapewne z tego, że czasami w tekście pojawiają się stwierdzenia, które można by umieścić w osobnych wątkach. W pracy pojawiają się od czasu do czasu powtórzenia, choć być może Olga Morozowa świadomie je wykorzystuje, aby jasno określić swoje stanowisko w kluczowych kwestiach poruszonych w monografii. Ewentualne usterki nie wpływają jednak na ogólną pozytywną i wysoką ocenę naukową recenzowanej pracy.

Podsumowując, Oldze Morozowej udało się przygotować poważne opracowanie naukowe, które wzbogaca współczesną wiedzę o polskiej myśli historycznej, skłania ukraińskich i polskich historyków do refleksji, a być może do reorientacji swoich ustaleń i ocen historii Ukrainy w pierwszej połowie XX w. Z całą pewnością lektura książki skłania do kontynuacji spokojnego dialogu polsko-ukraińskiego, maksymalnie eliminując elementy emocjonalne i ideologiczne. Uważam, że książka Olgi Morozowej jest znaczącym wkładem zarówno w historiografię ukraińską, jak i polską.

OLGA GAIDAI

CZARNOMORSKI UNIWERSYTET NARODOWY

IM. PETRA MOHYLY W MIKOŁAJOWIE /

PETRO MOHYLA BLACK SEA NATIONAL UNIVERSITY

IN MYKOLAYIV

 <https://orcid.org/0000-0002-7181-9908>

NOTKA O AUTORCE:

Doc. dr Olga Gaidai – historyk, pracownik Katedry Historii Czarnomorskiego Uniwersytetu Narodowego im. Petra Mohyły w Mikołajowie.

Zainteresowania naukowe: historia medycyny, historia życia codziennego, biografistyka, historia życia i pracy ziemian, historia Ukrainy i Polski w XVIII oraz na początku XX w.

osvita13@ukr.net